DAAD en GEDACHTE

MARXISTISCH DISCUSSIEORGAAN

★ INHOUD:

EEN DISCUSSIE OVER HET PROBLEEM VAN DE MANAGERS.

JOSEF DIETZGEN OVER DE MENSENZIEL .

April 1955
Jaargang 3
Nummer 2

UITGAVE VAN DE COMMUNISTENBOND „SPARTACUS"
REDACTIE EN ADMINISTR: POSTBUS 7046 A,DAM-Z.II

EEN DISCUSSIE OVER HET PROBLEEM VAN DE MANAGERS

IN de loop van het vorige jaar is in het 14 -daags orgaan "Spartacus" een polemiek gevoerd over het probleem van de managers. Aanleiding tot die schriftelijke discussie, was een mondelinge gedachtenwisseling op eén door de Spartacusbond belegde openbare vergadering. Daar kwam op een gegeven moment het gesprek op een boek "Machtsvorming der bewindvoerders" ("The managerial Revolution") van de gewezen Amerikaanse Trotskist James Burnham. Een der aanwezigen zei: "Het optreden van de managers (bewindvoerders) is reeds door Marx voorzien." Een der anderen sprak dit tegen. Zó begon het.

Het eerste artikel over het onderwerp verscheen is "Spartacus" van 15 Mei 1954 onder de titel "Managers en Kapitaal". Het was een ingezonden stuk, ondertekend M.J.W., waarin de mening werd verdedigd, dat Marx het optreden van de managers reeds had voorzien. Om zijn stelling te bewijzen herinnerde de schrijver aan de volgende woorden van Marx, die te vinden zijn in "Das Kapital" (I. Band):

> "Zoals de kapitalist allereerst ontheven wordt van de handenarbeid, zodra zijn kapitaal die kleinste omvang heeft bereikt, waarmee de eigenlijke kapitalistische productie begint, zo laat hij nu de functie van direct en voortdurend toezicht houden op de arbeiders en arbeidersgroepen zelf weer aan een bepaald soort loonarbeiders over. Gelijk een leger militairen, behoeft een onder het bevel van hetzelfde kapitaal samenwerkende menigte arbeiders, industriële hoofdofficieren (directeuren, "managers") en onderofficieren (opzichters, enz.) die tijdens het arbeidsproces in de naam van het kapitaal bevelen."

Op 29 Mei 1954 werd in "Spartacus" een -niet ondertekend- antwoord op dit ingezonden stuk gepubliceerd. Dit antwoord was van kameraad T. De strekking daarvan was, dat het gebruikte citaat uit "Das Kapital" n i e t op de moderne "managers" slaat. Voorts werd hierin betoogd, dat de"managers" een nieuwe stand van uitbuiters vormen.

Op 10 Juli kwam de schrijver van het ingezonden stuk voor de tweede maal aan het woord. Ditmaal hield hij zich vooral bezig met de vraag of de managers tot de uitbuiters dan wel tot de loonarbeiders behoren. "Zij behoren tot de loonarbeiders", luidde zijn conclusie.

Deze zienswijze werd vervolgens weer bestreden op 24 Juli in een niet ondertekend antwoord, weer van T. "Wat W. vergeet", zo werd daarin opgemerkt, "is de dialectische regel, die ons leert, dat een hoeveelheid, die zich steeds vermeerdert, maar niet steeds een zelfde zich vermeerderende hoeveelheid blijft. Zij komt in andere verhouding tot haar omgeving te staan (het omslaan van de kwantiteit in de kwaliteit). Deze regel is toepasselijk op de ontwikkeling van de managers. Een groepering van "een bepaalde soort van loonarbeiders", die zich steeds vermeerdert, blijft maar niet een groepering van "een bepaalde soort van loonarbeiders", die zich steeds vermeerdert. Zij wordt iets anders." In datzelfde antwoord werd er ook op gewezen, dat Marx in "Das Kapital" constateerde, dat het arbeidsproces hoofd-en handarbeid verenigt, doch dat deze beiden zich later

toch scheiden tot "een vijandige tegenstelling".

Wat men in de volgende bladzijden aantreft is een voortzetting van deze in "Spartacus" gevoerde discussie, die wij hierboven nog eens zeer in het kort hebben samengevat. Eerst komt kameraad W. weer aan het woord, dan T. die dus reeds tweemaal eerder op W.'s beschouwingen antwoordde. Tot slot publiceren wij een ingezonden stuk van kameraad C., dat handelt over hetzelfde onderwerp. Wij hopen dat deze korte inleiding het volgen van deze drie stukken wat gemakkelijker heeft gemaakt.

MANAGERS EN KAPITAAL

In het antwoord op mijn dupliek geniet de opvatting van James Burnham bijval, n.l., dat er geen twee, doch drie klassen zijn. Deze opvatting is in tegenspraak met die van Marx in het Comm. Manifest:

> "Maar ons tijdperk, het tijdperk der bourgeoisie, kenmerkt zich hierdoor, dat het de klassetegenstellingen heeft vereenvoudigd. Meer en meer splitst zich de gehele maatschappij in twee grote vijandelijke kampen, in twee rechtstreeks tegenover elkaar staande klassen -bourgeoisie en proletariaat."

Evenals in de eerste critiek op mijn artikel, moet ik dus een onmarxistische opvatting registreren en herhalen, wat ik in mijn tweede ingezonden stuk schreef, dat er geen poging gedaan is, zich van het gelijk van Marx te vergewissen. Welnu, we zullen zien of Marx gelijk heeft. Allereerst dient men goed in het oog te vatten, dat de maatschappelijke ontwikkeling zich volkomen dialectisch doorzet, d.w.z., ondanks telkens optredende tegentendenzen, die soms zo sterk zijn, dat het schijnt, alsof de maatschappij zich in een geheel andere richting ontwikkelt, duikt toch immer de algemene tendens op en steeds met heviger kracht. Na deze algemene opmerking ga ik op de kwestie in en zal de schrijver van beide tegen mijn ingezonden stukken gerichte polemieken, verder in dit artikel kortheidshalve met T. aanduiden.

In het nummer van 24 Juli j.l. wordt mij de vraag gesteld:

"Is iemand, die f.2o.ooo.- per jaar verdient een loonarbeider?"

Hierop zou ik met een wedervraag kunnen antwoorden:

"Is zo iemand een kapitalist?"

Het antwoord op mijn vraag zal misschien luiden:

"Noch het een, noch het ander, maar een nieuwe middenstander."

Marx en Engels hadden dus ongelijk, toen zij in het Comm. Manifest schreven, dat tegenover de bourgeoisie alle klassen, behalve het proletariaat ten onder gaan? Als ik het goed begrepen heb, bedoelt T. met de nieuwe middenstand: Managers en administratief personeel. Wat de eerste categorie betreft vind ik, ook na kennisneming van het door T. geschrevene, de definitie van Marx, geciteerd in mijn eerste ingezonden stuk van 15 Mei j.l., nog steeds de juiste. Wat de tweede categorie betreft, wil ik er de aandacht op vestigen, dat de ontwikkeling van de techniek niet evenwichtig verloopt. Zo is de enorme uitbreiding van het administratieve personeel toe te schrijven aan de tot voor kort nog technisch achterlijke arbeidsmethoden op de kantoren. Maar evenals met de ontwikkeling van de manufactuur in de 18e eeuw het aantal benodigde arbeiders voor het vormen van meerwaarde steeds groter werd, totdat dit groeiende aantal hiervoor een belemmering en het in gebruik nemen van machines noodzakelijk werd, zo kwam de ontwikkeling van de kapitalistische productieverhoudingen omstreeks 1925 op een trap, waarbij een enorme uitbreiding van kantoorper-

soneel noodzakelijk werd. Zo kwam met deze uitbreiding ook de behoefte aan kostenbesparing bij het kapitalisme op. De meest vernuftige reken-en boekhoudmachines werden uitgevonden en in bedrijf gesteld. Sedert jaren blijkt de werkloosheid onder het kantoorpersoneel verhoudingsgewijs het grootst te zijn! En dat deze technisering in steeds sneller tempo voortgang vindt, moge blijken uit het volgende stukje, overgenomen uit het Financiële Dagblad van 30 Augustus 1954.

> "In bankkringen is men van mening dat electronische machines binnen 5 a 10 jaar het gehele Amerikaanse banksysteem zullen wijzigen. Er worden apparaten uitgevonden, die een geheugen bezitten en die van het belang zijn bij het verlenen van credieten. Een ander voorbeeld zijn de machines, die rente op leningen berekenen en dit tevens van het totaal terugbetaalde aftrekken. Vooral wanneer ook de banken gedwongen worden hun kosten te verlagen, zal de grote tijd van de electronische wonderapparaten aanbreken."

Vrienden, dit is het antwoord op hetgeen door T. is gezegd over het omslaan van de kwaliteit in de kwantiteit. Inderdaad is die regel toepasselijk op deze ontwikkeling, maar m.i. is de conclusie een geheel andere. Juist deze kwantiteit vormt een belemmering, ja een gevaar voor het zich concentrerende en ordenende kapitalisme. Het klimmende getal van deze loonarbeiders zal een voortdurende en toenemende bedreiging voor het kapitalisme vormen. Neen, dit argument werpt niet het licht op een nieuwe middenstand, maar op een nieuwe grote groep loonarbeiders, die a.h.w. in fabrieken opgepakt wordt om daar loonarbeid te verrichten. Men bedriege zich niet met het fraaie uiterlijk van de bank- verzekering- en belastinggebouwen. Men zal mij wellicht tegenwerpen: Maar deze zich steeds uitbreidende klasse of laag (om de aanduiding van T. te gebruiken) arbeidt niet met de handen en Marx zei toch immers, dat hooft -en handenarbeid een vijandelijke tegenstelling vormen. Ook hier kan ik de aanhaling door T. uit "Das Kapital" bezigen om het tegendeel te bewijzen van wat T. bedoelt.

> "Om productief te zijn is het nu niet meer nodig zelf de handen te gebruiken."

Ik wil terverduidelijking er nog aan toevoegen, wat verderop hierover in "Das Kapital" staat.

> ".....dan kan een onderwijzer een productief arbeider heten als hij niet alleen de hoofden van de kinderen bewerkt, maar ook zich zelf afwerkt om de eigenaar van de eigenaar te bevoordelen. Dat de laatste zijn kapitaal in een onderwijsfabriek heeft belegd, in plaats van een worstfabriek v e r a n d e r t n i e t s aan de verhouding tussen arbeiders en ondernemers."

Men zal met mij eens zijn, dat dit voorbeeld toch wel kenschetsend voor Marx' zienswijze van de hoofdarbeid is. Met dit voorbeeld in gedachten, is de conclusie m.i. gewettigd, dat er n i e t s v e r a n d e r t aan de verhouding tussen arbeiders en ondernemers, als de kapitalist zijn geld gestoken heeft in een fabriek, waar hij bepaalde producten doet vervaardigen of in een bankconcern, aangezien op beide arbeidsplaatsen arbeid tegen een bepaald l o o n wordt verricht. De meerwaarde verdwijnt in hoofdzaak naar de commissarissen, als de voornaamste aandeelhouders en naar de staat in de vorm van belasting.

Het lijkt mij overigens niet juist de scheidingslijn tussen hoofd -en handenarbeid zo te leggen, dat a l l e kantoorarbeid hoofdarbeid en alle arbeid in de fabrieken en werkplaatsen handenarbeid wordt. Vergis ik mij niet, dan is reeds een groot aantal verrichtingen op kantoor onder te brengen bij de handenarbeid.

Tenslotte wil ik nog enige aandacht wijden aan het gedeelte in het

laatste artikel van T. waarin ik van "ondoordacht neerschrijven" wordt beticht, kennelijk, omdat ik geschreven had:

> "Het gaat er toch niet om, wat de nieuwe leiders voelen of denken, maar wat zij zijn."

Blijkbaar heb ik door het zo bondig te formuleren een verkeerde indruk gew ekt. Duidelijker wordt het, als ik er bij vermeld, dat deze formulering mij werd ingegeven door hetgeen Marx in "De heilige familie" schreef, t.w.:

> "Het gaat er niet om, wat deze of gene proletariër ofzelfs het gehele proletariaat zich voorlopig als doel v o o r s t e l t. Het gaat er om w a t h e t i s en tot wat het volgens dit z i j n historisch gedwongen zal zijn te doen."

Gezien mijn opvatting over de managers en hen, die "grotendeels onder hun invloed staan" (om de woorden van T. te gebruiken), dat zij in het algemeen loonarbeiders zijn, komt mij mijn formulering volkomen consequent voor, en kan men toch niet staande houden, dat ik ondoordacht te werk ben gegaan. Eerder lijkt mij dit van toepassing, op een zin uit mijn tweede artikel, waarop T. mij heeft gewezen in het volgende gedeelte:

> "Dat wij onze bewijsvoering baseren op hetgeen de nieuwe middenstand voelt of denkt, zoals W. beweert, lijkt ons het omkeren van onze beschouwing. Wij hebben juist aan het omschrijven van dit voelen en denken een beschrijving van de economische ontwikkeling, die deze klasse doormaakte, laten voorafgaan om daaruit dat voelen en denken af te leiden."

Hier moet ik erkennen, dat mijn bewering onjuist is geweest. Een andere kwestie is of T. de economische ontwikkeling ziet, zoals zij werkelijk is, anders gezegd, of T. de feiten juist interpreteert. Zo kan ik mij grotendeels verenigen met de geschiedbeschouwing in de repliek van T. maar waar hij tot de conclusie komt, dat "het maatschappelijk klassebeeld is veranderd", wordt de kwestie onduidelijk. Wie zinnen vergelijkt als:

> "Het karakter van de kapitalist heeft zich gewijzigd. De uitsluitend in financiële operaties opgaande winstmaker is weer eén man geworden, die in het bedrijf zit waar hij thuishoort",

gevolgd door een beschrijving van de groepen, waaruit de nieuwe intelligentia is samengesteld en

> "Deze nieuwe intelligentia is iets heel anders dan de aan de financiële kapitalist gebonden industrieele kapitalist",

enerzijds met

> "Wie om zich heenziet, ziet de toenemende welvaart bij deze nieuwe middenstand."

anderzijds, is niet dichter genaderd tot de begrippen kapitalist, nieuwe middenstander en arbeider. Eén ding wordt echter wél duidelijk: de innerlijke tegenstelling van het betoog van T. Eerst lijkt het of T. tot de conclusie komt, dat de kapitalist, maa tschappelijk gezien, een ander karakter heeft gekregen. Later noemt hij de veranderde kapitalisten nieuwe middenstanders. Waar zijn nu de kapitalisten gebleven ?

W.

0-0-0-0-0-0-0

A N T W O O R D A A N K A M E R A A D W.

Indien Marx spreekt van "een bepaald soort loonarbeiders", wanneer hij het heeft over officieren der industrie, dan is de vraag gewettigd: wat bedoelt Marx hiermee. Hij zegt "bepaald", maar de betekenis is feitelijk "onbepaald". Waarom niet eenvoudig: Loonarbeiders? Wat is er dan toch aan de hand met dit (on)bepaald soort loonarbeiders ? Dat is niet alleen, dat zij meer verdienen dan een loonarbeider. Ze delen met de kapitalist in de macht; zij oefenen het beheer uit. Een ontwikkeling, als met deze onbepaalde klasse heeft plaats gevonden, kon Marx natuurlijk een eeuw geleden niet zien. In de ontwikkeling, die toen plaats vond, hadden de kleine kapitalisten, de dwergbaasjes, de winkeliers, die opgeslokt werden door het groot kapitaal, veel meer zijn aandacht, ook al doordat die groep van industrie officieren nog niet als zelfstandige macht op de voorgrond trad. Dat doet zij thans wel. Het vraagstuk in de kapitalistische maatschappij is thans: zal de burocratie het kapitaal beheersen of het kapitaal de burocratie. Een dergelijk vraagstuk was er helemaal niet ten tijde van Marx. De gedachte, dat de burocratie nog eens zo'n geweldige rol zou spelen, kon niet opkomen. Dat, toen het Comm. Manifest verscheen de hoofdtrek van het kapitaal was: de vervallende middenstand is natuurlijk juist. De burocratie is ook eigenlijk geen middenstand, zoals deze kleine baasjes middenstand waren. De grotere betekenis van de burocratie is vooral een gevolg van de verschuiving van macht en betekenis van het bankkapitaal. Wie zou kunnen ontkennen dat in Rusland, waar de burocratie de macht heeft, niet het bankkapitaal, het geldkapitaal, maar de industrie als kapitalistisch staats bezit, alles aan zich ondergeschikt maakt. Wij kunnen gerust zeggen, dat het bankkapitaal lang niet meer, die zelfstandige macht is, die het geweest is. Het zwaartepunt is verlegd naar het industrie kapitaal. Het is gebleken, dat wat thans de werkelijke kracht uitmaakt van een natie, de industrie is. Ook het imperialisme is van karakter veranderd. Het is nu niet meer nodig een gebied politiek te beheersen om het uit te buiten. Er moet een regiem zijn, dat het kapitalisme aldaar tot ontwikkeling brengt en in deze "achtergebleven gebieden" de meerwaarde, die in het land van oorsprong niet belegd kan worden, opneemt en productief maakt. Dat alles verschijnt natuurlijk niet"rein", maar het begint de hoofd-tendens te worden. Dat nu pas de maatschappij zich in twee grote kampen splitst: het kapitaal, beheerst door de staat en de arbeidersklasse, bevestigt wel de wet van de kapitaalconcentratie. Maar toch heel anders, dan Marx het zich had gedacht. Wij moeten er voor oppassen om bij des Meesters woorden te zweren. Dat zou erg anti-marxistisch zijn. Dat Marx ongelijk had door te beweren, dat tegenover de bourgeoisie alle klassen, behalve het proletariaat, ten onder gaan, zal door mij nooit gezegd worden. In tegendeel, Marx had gelijk want dat vormde t o e n de tendens der ontwikkeling. Dat was toen waar. Indien de revolutie in 1918 zich had doorgezet, dan had deze nieuwe ontwikkeling naar het staatskapitalisme niet plaatsgevonden en Marx woorden hadden ook voor de toekomst gegolden. Ook wij weten nu nog niet met zekerheid welke ontwikkelings mogelijkheden het kapitalistisch stelsel nog biedt. Of wat voor ontwikkelingsmogelijkheden er nog zijn, die op onderdrukking berusten. De waarheid van nu voor ons, is, dat de arbeidersklasse nu wezenlijk de strijd voert voor de opheffing van de loonarbeid en dat is voor ons voldoende om ons dienstbaarte maken aan de strijd. Er rest mij nu nog op enige bijkomstige opmerkingen in te gaan, vooral op die, waar ik van onduidelijkheid wordt beschuldigd. Zoals ik heb laten zien, was Marx ook niet al te duidelijk, waar hij sprak over "een bepaald soort loonarbeiders". Maar ik ge-

loof, dat, als men probeert te begrijpen, wat ik bedoel, dat dan de passages, die door W. gegispt worden, toch wel duidelijk zullen zijn. En vooral moet men in aanmerking nemen, dat het hier gaat om een ontwikkeling, die zijn beslag nog niet heeft gekregen, althans hier in Europa.

Als ik er op wijs dat het karakter van de kapitalist zich gewijzigd heeft, dan bedoel ik, dat hij weer de leider van de fabriek is geworden en dat wil natuurlijk niet zeggen dezelfde man. Ik noem hem dan niet meer kapitalist, maar "MAN" (zie aanhaling van W). Wanneer ik hem dan weer aanduid met "deze nieuwe middenstand", dan is de mogelijkheid hierin gelegen, dat het proces reeds zover gevorderd is, dat de "managers" de volledige macht nog niet hebben en de klasse vormen, die de toon aangeeft. Men kan nog in geen geval zeggen, dat de kapitalistische klasse verdwenen is, zoals in Rusland bijvoorbeeld, Daarmee is tevens gezegd, dat ik niet bedoel met "de nieuwe middenstand": managers en administratief personeel. Ik bedoel de leiders in de administratie en de bedrijven. Het lagere administratief personeel is krachtens zijn positie loonarbeiders. Dat ik de grens tussen hoger en lager administratief personeel niet duidelijk aangeef zal W. me zeker niet kwalijk nemen, omdat die grens er niet is. Ik meen het hierbij te kunnen laten en hoop, dat deze discussie er toe mag bijdragen een klaarder beeld van de klasseverhoudingen onze huidige samenleving te geven.

T.

-0-0-0-0-0-0-0-0-0-

O P M E R K I N G E N B I J D E D I S C U S S I E

OVER DE MANAGERS

DE discussie over het probleem van de managers, in "Spartacus" begonnen, in dit nummer van"Daad en Gedachte" voortgezet, heb ik met belangstelling gelezen. Met belangstelling, omdat zij handelt over een naar mijn mening uiterst belangrijk vraagstuk en omdat ik het boek van James Burnham, wiens opvattingen ik in geen enkel opzicht deel, toch een boek vind , dat alleszins de aandacht verdient. Want het probleem van de managers wordt er volgens mij weliswaar verkeerd in gesteld, het wordt er in ieder geval in gesteld en wel op een wijze, waarop dat vóór Burnham nog door geen ander is gedaan. Daarop heeft ook kameraad T. gewezen, die tot nu toe telkens op de beschouwingen van W. geantwoord heeft. Zijn opvattingen komen dan ook het meest met de mijne overeen.

Na dit te hebben vastgesteld voel ik mij echter genoodzaakt op te merken, dat de gevoerde gedachtewisseling mij in enkele opzichten niet bevredigd heeft. Toen ik bij mijzelf de oorzaak daarvan trachtte te vinden, kwam ik tot de conclusie, dat dit bovenal een gevolg was van de vraag, die voor "woord"en "wederwoord" de directe aanleiding is geweest.

Wie de inleiding op de eerste pagina van deze aflevering van "Daad en Gedachte" nog eens raadpleegt, zal daar lezen, dat de vraag "Heeft Marx het optreden van de managers voorzien?" het uitgangspunt vormde voor het eerste ingezonden stuk van kameraad W., waarin hij haar in bevestigende zin beantwoordde.

Ik moet zeggen, dat deze vraag mij eigenlijk niet zo heel belangrijk voorkomt. Maar als men haar persé stellen wil, en wie -zoals W.- bewijzen wil, dat Marx de toekomstige betekenis van de managers heeft begrepen, die mag, meen ik, zijn bewijsvoering toch niet opbouwen op één enkel of -om W.

het volle pond te geven- enkele citaten uit "Das Kapital". En wie, zoals kameraad T die W. geantwoord heeft, wil aantonen, dat W.'s opvatting op een dwaling berust, die moet méér doen dan tegenover het door W. gebrachte Marx-citaat andere Marx-citaten stellen.

Laat ik onmiddelijk toegeven, dat de antwoorden aan W. ook inderdaad méér bevat hebben. Zij behelsden hier en daar naar mijn smaak uitstekende passages en naderden dan ook veel meer dan de stukken van W. datgene wat volgens mij een beschouwing over de managers moet zijn. W. daarentegen heeft aldoor zich vrij strict gehouden aan zijn uitgangspunt. Dat is jammer, omdat hij -en dus ook wij- daarmee zo weinig opschieten. Want zelfs als hij gelijk zou hebben en het door hem gebrachte -in de inleiding tot deze drie stukken terug te vinden- citaat zou bewijzen, dat Marx het optreden der managers "voorzag", wat hebben wij daaraan dan nog? Begrijpen wij, wanneer wij dat weten het probleem van de managers soms beter? Natuurlijk is het van belang om te weten, wat Marx precies bedoelde met de woorden, die W,citeert. Maar dat is enkel maar van belang, omdat wij, indien wij dat weten, M a r x beter begrijpen. Van de problemen, die met het optreden der managers samenhangen weten wij dan nog maar weinig méér. Want die problemen zijn in het kort geformuleerd deze, of het optreden van de managers ook een wijziging heeft gebracht in de tegenstelling tussen arbeiders en kapitaal, of daardoor voor de arbeidersklasse soms ook een geheel andere taak is weggelegd, of de loonarbeid van karakter is veranderd, enz. enz. Dit zijn de vraagstukken, die Burnham, op geheel verkeerde wijze, aanroert in zijn boek. Hij komt tot de conclusie, dat sinds het optreden van de managers de proletarische revolutie niet langer het perspectief van de kapitalistische maatschappij is. Niet het proletariaat wentelt door zijn klassenstrijd, die Burnham niet eens ziet, de maatschappij om, nee -zegt Burnham- de revolutie, die ons te wachten staat, die zich al aankondigt, is de revolutie van de managers. Zij zijn volgens deze Amerikaan, de doodgravers van het kapitalisme en na hun omwenteling zullen wij n i e t meer in de kapitalistische -maar in de managers-maatschappij verkeren, die reeds meer en meer zichtbaar wordt.

Zoals ik al zei, met deze opvatting van Burnham ben ik het volslagen o n e e n s . En de argumenten die ik tegen Burnham aanvoer, zijn mij door Marx in de hand gedrukt. Niet in het een of ander citaat uit "Das Kapital", niet omdat Marx de managers-macht voorzag of niet voorzag, maar die zijn mij door Marx verstrekt door zijn a l g e m e n e analyse van het wezen der kapitalistische maatschappij, door zijn analyse van wat loonarbeid en kapitalistische productie zijn, door zijn analyse omtrent de rol die de klassen i n h e t p r o d u c t i e - p r o c e s spelen en bovenal, door zijn m e t h o d e van analyseren, die mij in staat stelt ook het wezen van Burnham's managers-samenleving te doorgronden en vast te stellen: ook dáár blijft het proletariaat de uitgebuite klasse, die als producente van meerwaarde in onverzoenlijke tegenstelling staat tot alle overige lagen der maatschappij, of dat nu de managers zijn of dat zij met een andere benaming worden aangeduid.

Als ik de drie antwoorden aan W. goed gelezen heb, dan vind ik daar veel van dezelfde gedachten terug. Ik neem aan, dat T. het bovenstaande zal onderschrijven. Er zijn in zijn antwoorden genoeg opmerkingen, die tot de slotsom kunnen leiden, dat hij in dit opzicht er net zo over denkt als ik. Maar ik betreur het, dat hij op deze kant van de zaak -op de vraag welk perspectief opent de groeiende macht van de managers voor de strijd van de arbeiders- niet wat meer gezegd heeft. Bovenal betreur ik het, dat hij, in zijn antwoorden aan W. niet duidelijk gezegd heeft: Jouw uitgangspunt W. is eigenlijk volstrekt onbelangrijk. Nu kwam hij daartoe pas in zijn laatste bijdrage, waar hij waarschuwt voor een zweren bij het "woord van de meester". Te lang echter heeft hij -zoals ik al zei op niet erg o-

vertuigende wijze- getracht W. te genezen van de z.i. verkeerde interpretatie van een enkèl woord van Marx. En niet om een woord gaat het, maar om de analyse van de samenleving.

Wie zich daarmee bezighoudt moet vaststellen, dat Marx, die het w e z e n van de kapitalistische maatschappij heeft bloot gelegd, ook heden nog een betrouwbare gids is, voor wie eveneens het w e z e n , d.w.z.het a l g e m e n e dier samenleving wil verstaan. Hij is óók een betrouwbare gids, voor wie achter het wezen van de managers-heerschappij wil komen. Hij is dat, geheel afgezien van de vraag of hij de managers nu al dan niet heeft voorzien. Dat klinkt misschien paradoxaal. Maar deze schijnbare tegenstrijdigheid houdt op tegenstrijdig te zijn, voor wie begrepen heeft, dat het om het wezen gaat en niet om de details.

C.

-0-0-0-0-0-0-0-

EEN PAAR WOORDEN OVER DE MENSENZIEL

door Jozef Dietzgen.

HET beeld van een wolk, een huis of een boom heeft ieder in zijn hoofd. Maar hoe ziet het er uit met het beeld van de mensenziel ?

Om dit te benaderen, moeten wij er op wijzen, dat de afstand, of het onderscheid tussen deze zichtbare dingen en de ziel van de mens te groot is, om met goed gevolg besef daarvan bij te brengen. We moeten naar tussengeledingen zoeken die hun bemiddeling moeten verlenen.

Van al het zichtbare kan men zich licht een beeld vormen. Maar zijn er ook beelden van tonen, geuren en gevoelens? Kunnen wij ons een beeld van de pijn maken? Dat wel, echter op voorwaarde, dat men zulke beelden, die men niet zien kan, een andere naam ter onderscheiding geeft. Men noemt ze voorstellingen.

De beelden, die wij van de zichtbare dingen in het hoofd hebben, zijn toch ook geen eigenlijke beelden, doch voorgestelde of voorstellingsbeelden.

Voorstellingen zijn dus geestelijke beelden. Zulke bezitten wij van alles, van al het waargenomene. Een waarneming is de toon, de geur, de smart en ook de mensenziel.

Het is het grondelement der zielkunde de ziel als een waarneming te klassifiseren. Daarmee weten wij weliswaar zeer weinig van haar, maar toch iets van belang, en wel datgene, wat aan alle nadere kennis van het voorwerp, dat wij hier beschouwen, moet vooraf gaan. Wanneer ik de leerling in de psychologie duidelijk kan maken, dat de ziel een waarneming is, dan heb ik reeds het eerste element gewonnen, waaruit een klaar beeld van de ziel gemaakt kan worden en heb ik de leerling der zielkunde aan de klauwen van de paap ontrukt.

De paap maakt uit de ziel een geheim, een mysterie. Maken wij er een waarneming van, dan verweert hij zich reeds met handen en voeten, daar hiermee de eerste stap is gedaan om het water helder te maken en het zijn beroep is in troebel water te vissen.

Wat men beweert, moet men bewijzen,Bewijzen wij dus, dat de ziel een waarneming is. De lezer houde daarbij wel in het oog, wat "bewijzen" is. Het bewijs moet niet berusten op woordenmakerij, maar onze woorden moeten slechts de waarnemingen, de ervaringen in de gedachten terug roepen, die de lezer in het practische leven beleefd, ervaren of waargenomen heeft. Ons bewijs berust niet op praatjes, oogverblinding en verstandsverwarring, maar op ervaringen, belevenissen of feiten.

Wanneer men toegeeft, dat men van de wolk, van de boom, van het huis een beeld in het hoofd heeft, indien ook slechts een troebel, donker vaag beeld, dan heeft men toegegeven dat men zielsaandoeningen heeft gehad. Wanneer men echter aandoeningen der ziel heeft ervaren, dan heeft men het zieleleven en de ziel zelf ervaren dan heeft men toegegeven en moet ons dit duidelijk zijn, dat de ziel een waarneming is.

De mensenziel is dus een ervaren, waargenomen, gevoelde zaak, een ding van het leven, van de natuur en van de ervaring, waarvan wij dus, zoals is aangetoond, een voorstelling hebben, zij het ook voorlopig nog een onklare. Aan deze zieleleer, zoals wij haar tot nu toe hebben uiteengezet, is nog wel een twijfelachtige kant. Tegenover hen, die er zo op verzot zijn de zaak geheimzinnig te maken, moeten wij deze kant, zij het kort, toch vooral belichten. Niemand ontkent aandoeningen der ziel ervaren of waargenomen te hebben. Intussen zijn er geheimzinnigheidskramers -en daarvan zijn er veel- die tegenwerpen, dat de mens alleen de werkingen van de ziel ervaart, maar niet het geheimzinnige ding, dat deze werkingen uit-

zendt. Wij hebben hier te doen met een lelijk punt, waarover reeds oneindig veel papier beschreven en bedrukt geworden is. Wie het echter niet te doen is om woordenzifterij, maar om het uit de weg ruimen hiervan, zal inzien, d a t a l l e d i n g e n u i t w e r k i n g e n z i j n s a m e n g e s t e l d. Een windstoot is ook slechts een werking van de wind en toch is degene die zeggen kan, dat de werkingen van de wind hem hebben omgewaaid, door de wind zelf gestoten en heeft de wind ervaren.

De mensenziel is een e r v a r i n g s o b j e c t, zoals ieder ander. Niet ieder voorwerp (object) is zichtbaar en tastbaar; daarom is toch de geur der bloemen en de rollende donder niet minder een zaak, een ding der ervaring zoals ieder ander.

De wetenschap kan geen stap doen in het ophelderen van het zieleleven zonder zijn voorwerp los te maken van het vooroordeel, dat het geen ding is, als alle andere dingen, maar een bijzonder geheimzinnig iets.

De eik is geen beuk; toch zijn het twee bomen en zijn daarin gelijk, bomen te zijn. Alle dingen der wereld zijn hierin gelijk, dat zij voorwerpen der ervaring zijn. Ook het zichtbare en het tastbare is geheimzinnig. Stukken hout en stenen niet minder dan klanken en mensenzielen; allen zijn het voorwerp van oneindige studie.

Wij hebben dus van de ziel ervaren, dat zij bedreven is in het maken van beelden. Rubens heeft de heilige Franciscus geschilderd. Wanneer nu iemand, die het beeld voor zich heeft tot de leek zegt: Kijk eens hier, dat is een Rubens, dan zou hij verwonderd zijn en antwoorden: Rubens was toch een schilder en hier ziet hij er uit als een capucijnermonnik. Daarmee willen wij het tweeslachtig karakter van het beeld voorstellen: Het is de heilige Franciscus en tegelijk een Rubens.

Precies zo gaat het met de beelden van de mensenziel. Zij schildert bomen, huizen, landschappen, stillevens, historische beelden en al wat mogelijk is. Maar er is een eindeloze twist ontstaan over de vraag of de beelden, die door de ziel geschilderd zijn, zielebeelden genoemd moeten worden of capucijners, landschappen, historische beelden enz. Onze voorstellingen en zielescheppingen, hebben dus een tweeslachtig karakter. De ziel geeft ons geen waarheid, maar een konterfeitsel (afbeelding) van de waarheid.

Rubens schildert de heilige Franciscus., maar het is niet de heilige Franciscus, doch slechts een min of meer goed getroffen beeld van hem. In ons zieleleven staan de zaken net zo. Het onderscheid tussen het origineel en het konterfeitsel, tussen Rubens en zijn capucijner, niet begreppen en met elkaar verwisseld te hebben, dat is de kwaal van de oude verpaapte zielkunde. Beelden maken, dat is het handwerk der mensenziel. Toch gaat ze daarin niet geheel op. Zij heeft ook nog andere bezigheden. Zij ontvangt gevoelens en produceert aandoeningen. Het is een rijk wezen en bezit vele eigenschappen. Wij zullen ons echter deze keer slechts bij deze ene houden, bij de kunst voorstellingen te maken.

Wij hebben gezien dat voorstellingen beelden zijn, die nu eens slecht dan weer goed getroffen zijn. Naar die mate is het product der mensenziel nu eens een troebele verwarde voorstelling, dan weer een helder klaar begrip.

Voorstellingen en begrippen onderscheiden zich als slechte en goede beelden. De ziel is inlelligent, en intelligente beelden maken is een ware kunst.

Onze leerling in de psychologie heeft in deze eerste les reeds genoeg van deze wetenschap geleerd, als hij maar hieraan wil vast houden, dat de ziel een ervaren kracht is evenals andere krachten en zich daarvan onderscheidt als een kunstenaar, die verstaat intelligente beelden te maken.

II

"Aan hun vruchten zult gij ze kennen". Onze ziel produceert voorstel-

lingen -dat zijn haar vruchten. Het is een boom, waaraan ook nog andere vruchten rijpen. Wij zullen ons echter tot de voorstellingen beperken, daar men niet alles op een maal doen noch leren kan. Om kennis der ziel te verwerven moet men, zoals bij andere dingen, stap voor stap gaan.

In de verwachting, dat er niets tegen is, dat het vanzelf spreekt,wanneer wij voorstellingen als zielebeelden aanduiden, als beelden die de ziel geschilderd heeft, gaan wij nog een schrede verder en voegen hier aan toe dat voorstellingen zielebeelden zijn, die hun voorwerp nog maar zeer nevelig uitbeelden. Er zijn ook klare voorstellingen, die echter een andere naam dragen. Men noemt ze begrippen. Begrippen zijn klare voorstellingen en voorstellingen zijn verwarde begrippen. Er zijn begrippen, die aan ieder min of meer duidelijk zijn. Van de stad, van het dorp, van de boom en van de berg, heeft iedereen een bij benadering juist begrip.

Tot de grote wetenschappelijke correctheid behoort weliswaar een uitbeelding, die wat al te schoolmeesterachtig is om ze hier naar voren te brengen. Wij wensen deze keer aan hem ,die belangstelling heeft er een verwijderd beeld van te geven, dat het onderscheid tussen de verschillende afdelingen van het menselijk intellect, vooreerst tussen voorstelling en begrip, een klein en gradueel is. Men vindt dan schakeringen van af de diepste duisternis tot aan de lichtste klaarheid, van af de meest troebele gedachtengang tot aan het scherpste inzicht.

De mensenziel heeft vele functies, die wel allen even belangrijk zijn, Hoewel het begrijpen een functie is, die in zoverre het belangrijkste is, als hij het geheimzinnigste is. Het geheim uit de mensenziel te verdrijven, daar klaarheid in te scheppen, was het streven van alle kultuur. Alle wetenschap streeft naar ontsluiering, naar het uit de weg ruimen van alle geheimzinnigheid. De astronomie ontsluiert de geheimen der sterrenwereld en de psychologie de geheimen der mensenziel. Het probleem van het begrijpen is, zoals bekend, het grootste probleem, het probleem, waaraan de zogenaamde grootste geesten, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Kant en Hegel hebben gearbeid.

Naast de arbeid der grote geesten, die op verhelderimg van het probleem doelden, zijn er ook paapse geesten aan de gang geweest om het in zijn oude versteende vorm vast te houden. Zodoende was het werk der wetenschap in zekere zin anti-religieus. De religieuse voorstelling maakt van de hele wereld, waar mogelijk, mysterieuse, bovennatuurlijke, onnatuurlijke scheppingen. Uit hun oude posities, uit de heilige zon, de heilige krokodil en de heilige koe verdreven, zijn de religieusen in de mensenziel gevlucht, door van de mensenziel iets ondoorgrondelijks te maken.

Het geheim der mensenziel is de laatste religieuse positie. Wie dit geheim in een natuurlijke voorstelling, of zelfs in klare begrippen oplost, doet het vat van het geloof in duigen vallen. Nee, hij doet meer. Met een treffend beeld van onze denk-of geestkracht, met de begripsverheldering van het kenvermogen wordt voor het denken, of de wetenschap, de deur nog meer geopend dan tot nog toe reeds het geval was, De analyse van een rekensom is tegelijk zijn oplossing. De analyse van ons probleem bevat de oplossing der zaak. Is de mensenziel een zaak? Zeer beslist! Wie het woord niet bevalt, die verandere het en zette op zijn plaats "object". Met woordenzifterij komen wij niet klaar. De ziel en ook het gedeelte dat wij bespreken, het kenvermogen, is een waarneming, ervaring, natuurverschijning, een zaak, een object. Het begrip is alles! De naam is rook en klank.

Wij hebben het de lezer gedurende de eerste les gezegd: De ziel moet als een lichamelijke waarneming, zoals andere waarnemingen begrepen worden, en haar functies en erkennende kracht, haar begripsvermogen als beeldenmakers erkend worden. Wij willen ons een begrijpelijk beeld maken van het ding, dat wij dagelijks en ieder uur als denkkracht ervaren en

gewaar worden. Wij kunnen de lezer aan dit beeld helpen, wanneer hij redelijk meewerkt, niet echter, omdat de schrijver een bijzondere openbaring ten deel is gevallen, maar omdat de genoemde grote en vele andere kleine geesten het gewenste beeld zover ontwikkeld hebben, dat het nu in al zijn kleurschakeringen in onze hoofden kan ontstaan.

Wanneer het ons doel is, een kleurenbeeld der mensenziel te winnen, of liever van dat deel der ziel, dat onder de naam kenvermogen bekend is, en dit doel schrede voor schrede willen benaderen, dan is het een voorwaarde dat wij ons voorlopig met een a l g e m e e n b e e l d, met een blote schets tevreden stellen. Onze kennis der aarde zegt ons bij voorbeeld, dat onze planeet een planeet is zoals alle andere, en niet "het oog van God". Zolang men de aarde voor een door God begenadigd oord heeft gehouden en de zon, de maan en de sterren als aanhangsels, viel er aan geen kennis der aarde te denken. Om tot een treffend wezensbeeld der aarde te komen is het op zijn minst zeer belangrijk, haar exceptioneel, door God begenadigd, onvergelijkbaar standpunt uit te wissen en op haar plaats een planeet, zoals alle andere planeten, te zetten. En speciaal dit is ons voornaamste doel van onze "paar woorden over de mensenziel" laatst genoemde van haar exceptioneel standpunt te verlossen en haar tot een natuurverschijning, waarneming of ervaring te maken, zoals alle andere. Dat is de voorwaarde om iets naders van haar te ervaren.

Over een natuurlijke zaak, in den brede uit te willen weiden, dat het een natuurverschijning, een waarneming of een ervaring is, moet flauw schijnen. Wanneer de lezer zich echter herinnert, dat de theologen en metaphysikers er op verzot zijn hun ziel uit deze natuurlijke kategorie te rukken, wanneer hij zich herinnert, dat de mensenziel in de religieus verwarde hoofden der massa een onnatuurlijke ziel is, dan moet hij ons gelijk geven, wanneer wij het als een verdienstelijk werk beschouwen de hoofden in dit opzicht op te helderen; hij zal ons moeten toegeven, dat wij met alle middelen der logica en overtuiging het feit in gedachten brengen, dat de ziel geheel en al tot de kategorie der natuurlijke waarnemingen behoort.

Wij zullen in het verloop van ons betoog nog vaak zien, dat de zaak nog heelwat knopen heeft, die het de moeite waard zijn er uit te halen.

III

Wij maakten een vergeljiking tussen de zielkunde en de kennis van onze aarde. Wij leerden aarde en ziel als twee waarnemingen of natuurverschijningen kennen. Om in de kennis der aarde vooruit te komen, werd de planeet in luchtstreken, zones en landen verdeeld. Zulk een indeling der aarde vooronderstelt vele ervaringen, reizen, enz. Geen enkel persoon kon oorspronkelijk alleen een treffend beeld van de aarde maken. Hiervoor was verzamelde waarneming nodig en zijn uitbreiding van generatie tot generatie.

Evenzo in de zielkunde. Het heeft de onderzoekers heel wat tijd gekost, voordat ze tot een eenigszins volkomen indeling van het wezen der aarde en van het wezen der ziel konden komen. Vooral dit laatste is een wezen, dat haar exceptioneel buiten-kosmisch, religieus standpunt hardnekkig gehandhaafd heeft en heden nog vermocht te handhaven.

De belanghebbende zijn schrander genoeg om niet meer op een plompe mystiek of op een traditionele godsdienst te steunen. De zaak heeft zich "filosofisch" verfijnd. Men zegt van de ziel niet meer dat ze absoluut ondoorgrondelijk is; men heeft haar algemeen onder de wetenschappelijk te onderzoeken objecten ondergebracht. Zover kon men de stroom van de tijd niet weerstaan.

Men zette een zielkunde op en in 't bijzonder weidden filosofen zich aan het probleem van het kenvermogen. Wanneer Aristoteles, Cartesius, Kant en Hegel niet ineens tot een helder beeld van hun voorwerp "de ziel" kwa-

lingen -dat zijn haar vruchten. Het is een boom, waaraan ook nog andere vruchten rijpen. Wij zullen ons echter tot de voorstellingen beperken, daar men niet alles op een maal doen noch leren kan. Om kennis der ziel te verwerven moet men, zoals bij andere dingen, stap voor stap gaan.

In de verwachting, dat er niets tegen is, dat het vanzelf spreekt,wanneer wij voorstellingen als zielebeelden aanduiden, als beelden die de ziel geschilderd heeft, gaan wij nog een schrede verder en voegen hier aan toe dat voorstellingen zielebeelden zijn, die hun voorwerp nog maar zeer nevelig uitbeelden. Er zijn ook klare voorstellingen, die echter een andere naam dragen. Men noemt ze begrippen. Begrippen zijn klare voorstellingen en voorstellingen zijn verwarde begrippen. Er zijn begrippen, die aan ieder min of meer duidelijk zijn. Van de stad, van het dorp, van de boom en van de berg, heeft iedereen een bij benadering juist begrip.

Tot de grote wetenschappelijke correctheid behoort weliswaar een uitbeelding, die wat al te schoolmeesterachtig is om ze hier naar voren te brengen. Wij wensen deze keer aan hem ,die belangstelling heeft er een verwijderd beeld van te geven, dat het onderscheid tussen de verschillende afdelingen van het menselijk intellect, vooreerst tussen voorstelling en begrip, een klein en gradueel is. Men vindt dan schakeringen van af de diepste duisternis tot aan de lichtste klaarheid, van af de meest troebele gedachtengang tot aan het scherpste inzicht.

De mensenziel heeft vele functies, die wel allen even belangrijk zijn, Hoewel het begrijpen een functie is, die in zoverre het belangrijkste is, als hij het geheimzinnigste is. Het geheim uit de mensenziel te verdrijven, daar klaarheid in te scheppen, was het streven van alle kultuur. Alle wetenschap streeft naar ontsluiering, naar het uit de weg ruimen van alle geheimzinnigheid. De astronomie ontsluiert de geheimen der sterrenwereld en de psychologie de geheimen der mensenziel. Het probleem van het begrijpen is, zoals bekend, het grootste probleem, het probleem, waaraan de zogenaamde grootste geesten, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Kant en Hegel hebben gearbeid.

Naast de arbeid der grote geesten, die op verhelderimg van het probleem doelden, zijn er ook paapse geesten aan de gang geweest om het in zijn oude versteende vorm vast te houden. Zodoende was het werk der wetenschap in zekere zin anti-religieus. De religieuse voorstelling maakt van de hele wereld, waar mogelijk, mysterieuse, bovennatuurlijke, onnatuurlijke scheppingen. Uit hun oude posities, uit de heilige zon, de heilige krokodil en de heilige koe verdreven, zijn de religieusen in de mensenziel gevlucht, door van de mensenziel iets ondoorgrondelijks te maken.

Het geheim der mensenziel is de laatste religieuse positie. Wie dit geheim in een natuurlijke voorstelling, of zelfs in klare begrippen oplost, doet het vat van het geloof in duigen vallen. Nee, hij doet meer. Met een treffend beeld van onze denk-of geestkracht, met de begripsverheldering van het kenvermogen wordt voor het denken, of de wetenschap, de deur nog meer geopend dan tot nog toe reeds het geval was, De analyse van een rekensom is tegelijk zijn oplossing. De analyse van ons probleem bevat de oplossing der zaak. Is de mensenziel een zaak? Zeer beslist! Wie het woord niet bevalt, die verandere het en zette op zijn plaats "object". Met woordenzifterij komen wij niet klaar. De ziel en ook het gedeelte dat wij bespreken, het kenvermogen, is een waarneming, ervaring, natuurverschijning, een zaak, een object. Het begrip is alles! De naam is rook en klank.

Wij hebben het de lezer gedurende de eerste les gezegd: De ziel moet als een lichamelijke waarneming, zoals andere waarnemingen begrepen worden, en haar functies en erkennende kracht, haar begripsvermogen als beeldenmakers erkend worden. Wij willen ons een begrijpelijk beeld maken van het ding, dat wij dagelijks en ieder uur als denkkracht ervaren en

gewaar worden. Wij kunnen de lezer aan dit beeld helpen, wanneer hij redelijk meewerkt, niet echter, omdat de schrijver een bijzondere openbaring ten deel is gevallen, maar omdat de genoemde grote en vele andere kleine geesten het gewenste beeld zover ontwikkeld hebben, dat het nu in al zijn kleurschakeringen in onze hoofden kan ontstaan.

Wanneer het ons doel is, een kleurenbeeld der mensenziel te winnen, of liever van dat deel der ziel, dat onder de naam kenvermogen bekend is, en dit doel schrede voor schrede willen benaderen, dan is het een voorwaarde dat wij ons voorlopig met een a l g e m e e n b e e l d, met een blote schets tevreden stellen. Onze kennis der aarde zegt ons bij voorbeeld, dat onze planeet een planeet is zoals alle andere, en niet "het oog van God". Zolang men de aarde voor een door God begenadigd oord heeft gehouden en de zon, de maan en de sterren als aanhangsels, viel er aan geen kennis der aarde te denken. Om tot een treffend wezensbeeld der aarde te komen is het op zijn minst zeer belangrijk, haar exceptioneel, door God begenadigd, onvergelijkbaar standpunt uit te wissen en op haar plaats een planeet, zoals alle andere planeten, te zetten. En speciaal dit is ons voornaamste doel van onze "paar woorden over de mensenziel" laatst genoemde van haar exceptioneel standpunt te verlossen en haar tot een natuurverschijning, waarneming of ervaring te maken, zoals alle andere. Dat is de voorwaarde om iets naders van haar te ervaren.

Over een natuurlijke zaak, in den brede uit te willen weiden, dat het een natuurverschijning, een waarneming of een ervaring is, moet flauw schijnen. Wanneer de lezer zich echter herinnert, dat de theologen en metaphysikers er op verzot zijn hun ziel uit deze natuurlijke kategorie te rukken, wanneer hij zich herinnert, dat de mensenziel in de religieus verwarde hoofden der massa een onnatuurlijke ziel is, dan moet hij ons gelijk geven, wanneer wij het als een verdienstelijk werk beschouwen de hoofden in dit opzicht op te helderen; hij zal ons moeten toegeven, dat wij met alle middelen der logica en overtuiging het feit in gedachten brengen, dat de ziel geheel en al tot de kategorie der natuurlijke waarnemingen behoort.

Wij zullen in het verloop van ons betoog nog vaak zien, dat de zaak nog heelwat knopen heeft, die het de moeite waard zijn er uit te halen.

III

Wij maakten een vergeljiking tussen de zielkunde en de kennis van onze aarde. Wij leerden aarde en ziel als twee waarnemingen of natuurverschijningen kennen. Om in de kennis der aarde vooruit te komen, werd de planeet in luchtstreken, zones en landen verdeeld. Zulk een indeling der aarde vooronderstelt vele ervaringen, reizen, enz. Geen enkel persoon kon oorspronkelijk alleen een treffend beeld van de aarde maken. Hiervoor was verzamelde waarneming nodig en zijn uitbreiding van generatie tot generatie.

Evenzo in de zielkunde. Het heeft de onderzoekers heel wat tijd gekost, voordat ze tot een eenigszins volkomen indeling van het wezen der aarde en van het wezen der ziel konden komen. Vooral dit laatste is een wezen, dat haar exceptioneel buiten-kosmisch, religieus standpunt hardnekkig gehandhaafd heeft en heden nog vermocht te handhaven.

De belanghebbende zijn schrander genoeg om niet meer op een plompe mystiek of op een traditionele godsdienst te steunen. De zaak heeft zich "filosofisch" verfijnd. Men zegt van de ziel niet meer dat ze absoluut ondoorgrondelijk is; men heeft haar algemeen onder de wetenschappelijk te onderzoeken objecten ondergebracht. Zover kon men de stroom van de tijd niet weerstaan.

Men zette een zielkunde op en in 't bijzonder weidden filosofen zich aan het probleem van het kenvermogen. Wanneer Aristoteles, Cartesius, Kant en Hegel niet ineens tot een helder beeld van hun voorwerp "de ziel" kwa-

men, zo ligt dat in de natuur der zaak. Wonderlijk, of het zielobject eigen, is slechts, dat men duizenden jaren lang de meest verschillende gebieden van dit hemellichaam (de ziel) succesvol doorvorste, zonder dat het gelukken wilde haar in het algemeen uit haar exceptionele staat naar voren te brengen. Veel mysteriën hebben de vorsers ontsluierd, konden zich er echter niet van vrijmaken het zieleleven als een eeuwig mysterie te beschouwen, konden er niet toe komen, het menselijk zielewezen als een licht wereldlichaam te beschouwen, dat i n h e t a l g e m e e n aan alle andere natuurverschijningen gelijk is. Andere meesters zijn bij de fundering aangevangen en bouwden opwaarts. Een buitengewoon zware steen had onze Marx, de auteur van het "Kapitaal" neergelegd. Hoewel hij dit niet vermeldt of uitlegt, ligt het toch aan zijn economische en historisch-wetenschappelijke ontdekkingen ten grondslag.

DE MENSENZIEL.

In de zin: De mensenziel is een waarneming zoals alle andere waarnemingen, zij is een natuurverschijning en niets exceptioneels- in de overdreven zin, waarin zij sedert duizenden jaren in de voorstelling der metafysikers heeft bestaan- in deze zin en in de verdere ervaring, dat het gedeelte der ziel, hetwelk zich "kenvermogen" noemt, een beeldend kunstenaar, een beeldenmaker is, vinden wij in het algemeen de oplossing van het ganse probleem van het "weten" gegeven. Deze beide zinnen, met hun consequenties, zijn hoogst belangrijk voor het socialisme en kunnen slechts door het socialisme gepropageerd worden. Wij willen daarmee hun waarde niet te hoog aanslaan. Wij weten zeer goed, dat het socialisme marcheert, ook zonder alle zielekunde. Nochtans zijn wij ter verheldering der geesten op dit middel aangewezen. De klare erkenning van de "natuurlijkheid" der mensenziel opent de religieus-metafysisch aangelegde ogen en onttrekt aan de heersende wereldbeschouwing de laatste grond der geheimzinnigheidskramers.

Op de veronderstelling, dat de mensenziël een geheimzinnig ding of wezen zou zijn, steunt het bovennatuurlijke land, dat het papendom van alle landen en tijden kultiveert. Door grondige opklaring hierover, dat het menselijk intellect een natuurlijk aan de ervaring ontleend wezen is, worden de laaste duistere dalen, waarin het papendom zich teruggetrokken heeft, verlicht. Het laatstgenoemde heeft door het voortschrijden der wetenschap wel oneindig veel verloren; intussen zijn wij een standpunt genaderd, waar de "wetenschap"-natuurlijk tussen aanhalingstekens- zich met het papendom en het militarisme verbroedert, om de volksontwikkeling, en ook de ontwikkeling van de ziel, neer te houden. Tot de wetenschappen, die door deze reaktionnaire liga neergehouden moet worden behoort, naast de politieke economie, vooral de zielkunde. De geleerde tegenstanders der onderste volksklasse frommelen in hun "wetenschap" de laatste gronden voor het bestaan van een buitensporige wereld. De mensenziel en speciaal het denkvermogen in een geheimzinnig duister te houden, is het hoogste belang voor een verpaapte psychologie. Intussen wordt de reaktie nog verder in het nauw gebracht, ook de nieuwere en nieuwste wetenschap past niet meer in haar kraam.

En de socialisten zijn er ook nog. Het licht dat de reaktionnairen onder de korenmaat plaatsen, moeten wij te voorschijn brengen. Wij willen ons een treffend beeld van het gedeelte der ziel maken, dat men vernuft, verstand of intellect noemt. De grondverf voor dit beeld is de kennis van het natuurlijke aanschouwelijke karakter der stof, waarvan wij een konterfeitsel moeten maken.

Het thema heeft zijn bijzondere moeilijkheid. Van de ziel te weten, dat zij een natuurlijk ding is, een ding, als alle andere dingen, dat zij een gedeelte heeft, dat intellect of geest genoemd wordt en beelden

schetst, is ons niet voldoende; wij willen er meer van weten, willen er een goed getroffen, gespecificeerd beeld van hebben. Dan zien wij ook, dat onze geest producten van verschillende aard, goed getroffene, maar ook valse onherkenbare beelden levert. Het intellect levert kennis-beelden, die gedeeltelijk goed en gedeeltelijk slecht zijn./Ware kennis is goed getroffen, onware kennis is slecht getroffen konterfeitsel./waar en onwaar zijn.

Wij komen hier op een merkwaardig misverstand, dat in de huidige wereld heerst en dat wij, terwille van een goed getroffen zielebeeld, vastbesloten bestrijden.

Ieder konterfeitsel is slechter of beter getroffen. Ieder beeld komt in iets met zijn voorwerp overeen. Wie een kalkoense haan wil tekenen, tekent geen braadpan. Zulke slechte portretten levert geen mensenziel, waarin niet het beeld in iets met zijn voorwerp overeenkomt. Kennis, waarvan het beeld helemaal fout is, levert geen enkel intellect. Ware kennis onderscheidt zich van slechte, doordat zij beter getroffen is. Het verstand en het vernuft moeten ons waarheid leveren, dat wil zeggen: getroffen beelden. Hieruit volgt, dat de definitie der waarheid, die men in de schoolboeken kan lezen- afgezien van de verpaapte waarheid- een verward geleuter is.

De paap zegt: God is de waarheid. De schoolboeken zeggen: de waarheid is van geestelijke natuur. Daartegenover beweert het socialisme: de waarheid is lichamelijk, de natuur zelf, de zichtbare, reukbare, proefbare, voelbare natuur is de waarheid, en niets anders naast, achter, of buiten haar.

De oude schoolboeken, welke de waarheid, de vrijheid en nog vele andere dingen tot iets "geestelijks" maken, vertegenwoordigen een mening waar de theologische eierdoppen nog om zitten. Ze zoeken de opvatting, dat het geestelijke of bezielde iets exceptioneels, iets wonderbaarlijks is, hetwelk met natuurlijke wonderen in geen verband staat te behouden. Daarom is het van belang dat het ons duidelijk is, dat de bezielde geest slechts een leverancier van natuurbeelden is, en dat deze beelden met de objecten, die door hen worden uitgebeeld, met de geestelijke uitbeelder allen te zamen geen bovennatuurlijke waarheden zijn, ook niet de waarheid zelf, maar gemeenschappelijk in dezelfde kategorie der ene lichamelijke of waarneembare natuur behoren, die alles omvat wat vliegt en kruipt.

IV

De lezer zal mij verstaan, wanneer ik b.v. van mensen zonder hoofd spreek ofschoon er niemand is, die in werkelijkheid geen hoofd heeft. Er zijn veel onintelligente mensen, ofschoon er niemand is, die helemaal geen intelligentie bezit; zelfs de nar is er niet vrij van.

Hieruit volgt, dat wanneer men zich ook in overeenstemming met de waarheid uitdrukt, de dingen toch "eigenlijk" en feitelijk anders bestaan dan men ze naar beste willen en weten kan uitbeelden. Men zal tegenwerpen, dat men zijn gedachten positief inplaats van figuurlijk uit kan drukken en daardoor misverstand vermijden. Mij gaat het er echter om het bewijs te brengen, dat men ook met het beste willen en weten, niet p o s i t i e f spreken kan, dat iedere gedachte namelijk slechts een b e e l d van een of andere zaak, derhalve van natuur en oorsprong zich in beelden uitdrukt, en niets anders vermag te doen. Hoe kon ik dat, wat ik in de aanvang zeggen wilde, dat die man daar een dom mens is, hoe zou ik dat uit kunnen drukken, zonder aan misverstand blootgesteld te zijn. De lezer bedenke wel, dat deze lomperd, daar die domkop eigenlijk en feitelijk geen lomperd en domkop is. Hij gedraagt zich slechts in het algemeen in gewone omstandigheden links en lomp; maar hij heeft zijn specialiteiten, waarin hij hoogst sluw en pienter is; wanner men hem daar in zijn element ziet, is hij geen domkop. En met het oog daarop waag ik te beweren: er zijn geen

domme mensen, zij hebben alle geest en ten slotte zelfs evenveel, echter in zeer verschillende vorm. De hoeveelheid geest van ieder individu, is zijn specialiteit.

Wat ik wilde zeggen: de intelligentste mens op de wereld kan de dingen niet naar waarheid voorstellen en uitbeelden, hij moet zich met beelden met figuren tevreden stellen. Wie in de psychologie niet geschoold is, neemt dat niet aan. Omdat hij een verkeerd begrip van de waarheid heeft, leeft hij in de overtuiging, dat men de waarheid kan zeggen. Hij denkt, dat de waarheid in de ziel zit, in het intellect. Dat is echter verkeerd: de waarheid heeft geen intellectuele natuur, hij heeft een natuurlijke natuur. Alle natuurlijke dingen hebben deel aan de waarheid. Aangezien ze dat hebben, zijn ook de gewoonste en natuurlijkste dingen van een zo verheven natuur, dat men ze met gedachten en woorden slechts beeldend benaderen kan. Stijve dingen, die eens en voor altijd zijn, wat ze schijnen, bestaan er in de wereld niet; de dingen zijn helemaal geen dingen in de oude stijve en verkeerde zin van het woord. De dingen zijn verschijningen, d.w.z. ze zijn alle vloeiend; op hetzelfde moment, waarop wij geloven dat ze zijn, hebben zij zich reeds veranderd, zijn zij reeds geweest. De dingen zijn geen dingen, maar verhoudingen. In de natuur staat niets op zichzelf, niets is voor zich, alles behoort bij iets anders, alles is eigenschap of verschijning der gezamenlijke natuur. De laatste, zeker, heeft een waar zijn, een bestendig, eeuwig zijn, dat echter uit tijdelijke wisseling is samengesteld.

Om de mensenziel in zijn eigen aard te kennen, moeten wij haar eerst op één rij stellen met alle andere dingen. Wij moeten eerst de totale natuur aller dingen kennen, om dan te bevinden hoe zich de speciale natuur van de ziel daarvan aftekent. Deze zinnen bevatten een ontdekking. Wij ontdekten hoe het kenvermogen door middel van tegenstellingen tot zijn voorstellingen en beelden komt. Het kent het licht door middel van de duisternis, het kromme door het rechte, het zure door het zoete, en zo ook het subject door het object. Wij kennen de ziel door middel van het onbezielde: door onderscheiding. De mensenziel stelt zich dingen voor, welke in waarheid en eigenlijk en werkelijk slechts verhoudingen, veranderingen, wijzigingen, verschijningen van relatieve betekenis zijn. Het zijn verhoudingen, die het voorwerp van ons kenvermogen vormen, welk laatste wederom slechts relatieve voorstellingen en begrippen ontvangt en vormen kan. Daaruit volgt, dat bij alles wat wij doen, denken en spreken boven de relativiteit of figuurlijkheid niet uit kunnen komen. En wat de mens niet kan moet hij ook niet willen, of hij geraakt met zijn streven in het bodemloze.

Ik stel nu de vraag: Wanneer onze ziel zichzelf en al het andere als iets relatiefs en figuurlijks erkent, dat bestendig in ontstaan en vergaan, in vormwisseling begrepen is -wanneer dus alles, ook de beste kennis, ons slechts verschijningen, slechts wankeling en wisseling kennen laat- waar is dan de waarheid, de substantie, het te gronde liggende onderwerp en de oorzaak der vergangkelijkheden dezer wereldverschijningen ?

Deze vraag gaat in de richting van een vorsen, of er ergens een "onze lieve heer" of een geheim zou zijn. Daarvan afgezien is de vraag onloochenbaar gerechtvaardigd, d.w.z. het ligt in de natuur van de menselijke geest; deze vraagt bij alles wat hij bemerkt: wat is dat, in welke klasse hoort dat thuis, en wat volgt er op ? Bij iedere speciale verschijning laten zich deze vragen vlot beantwoorden; waarom niet "im grosen und ganzen"? Moet er ook niet voor de verschijningen, veranderingen of dingen der wereld een beknopte verklaring, een algemene oorzaak zijn, een subject of een geheim, dat ze veroorzaakt, wiens scheppingen, werkingen, gevolgen of eigenschappen de wereld verschijningen zijn?

Het antwoord op deze vraag kan niet met ja of neen worden afgedaan. De vrager moet naar de studie van de mensenziel worden verwezen.

(slot in volgend nummer)